

Cahiers de civilisation médiévale, X^e-XIIe siècles, god. 55, br. 217-220, Poitiers 2012., 445 str.

Pedeset i peto godište svjetski poznate publikacije *Cahiers de civilisation médiévale, X^e-XIIe siècles* Centra za srednjovjekovne studije (*Centre d'études supérieures de civilisation médiévale*) izdano je u Poitiersu 2012. godine. Godište, kao i obično, slijedi podjelu u nekoliko cjelina. Ono što se ističe, jest tematski broj zadnjeg broja godišta (br. 220), koji govori o pet osjetila u srednjem vijeku, a nastao je pod uredništvom Erica Palazza. Inače, godište ima 16 članaka (od kojih je sedam u tematskom broju), dva rada u rubici *Chronique*, 75 prikaza iz područja kulturne povijesti te četiri nekrologa.

Vladimir Agrigoroaei autor je rada naslovljenog *À la recherche de l'Apoloines perdu. Les échos littéraires d'une traduction française de l'Historia Apollonii regis Tyri conservée dans les fragments de Gdansk* (3-31). Apolonije iz Tira izmišljeni je lik nastao u razdoblju kasne antike. U srednjem vijeku roman o njemu doživio je mnoge preinake i verzije. Autor donosi popis deset kratkih francuskih i okcitanskih tekstova koji spominju dvanaestostoljetnu poemu Apoloines, koje uspoređuje s latinskim tekstom. Na temelju tri prijevoda, u rukopisima u Beču, Firenci i Brise-lu, smatra da je najvjernija izvorniku bečka verzija iz 14. stoljeća, a potom objašnjava na koje je stvari preko slika, motiva i detalja, to djelo utjecalo, te s kojim se drugim utjecajima iz drugih poema, motiva i povijesnih događaja, taj utjecaj ispreplitao.

Comment Harold prêta serment: circonstances et interprétations d'un rituel politique (33-55) rad je Albana Gautiera u kojem autor daje doprinos istraživanju, između ostalog, motiva s Bayeux tapiserije. Naime, grof Harold Godwineson putovao je u Normandiju da položi zakletvu vojvodi Williamu, što se tumači u kontekstu političkog rituala. Autor sagledava pozadinu priče, odnosno njezinu motivaciju te smatra, suprotno uvriježenome mišljenju, da tu nije bila riječ o pogrešci ili o zamci u koju se grof uhvatio, već o promišljenom činu političke komunikacije, koju obje strane nisu nužno morale razumjeti na isti način.

L'abbatiale romane Saint-Pierre de Mozac et l'héritage de l'Antiquité. Un projet monumental au service des prétentions d'une communauté monastique (57-84) rad je Denisa Hénaulta u kojem autor razjašnjava politički program samostana sv. Petra u Mozacu u kojem se vidi jako antičko nasljeđe. Opatiju je spadala u kategoriju kraljevskih opatija, a Pipin Mali joj je bio zaštitnik u 8. stoljeću. Pozivanje na antičku tradiciju bilo je jače nego u drugim slučajevima, o čemu svjedoče i pronađeni novi arheološki podaci, posebice spolia, ikonografija grobova i gradnja kriptе.

Chevalerie, amitié et noblesse de sang chez Hartmann von Aue. Une étude comparée avec l'oeuvre de Chrétien de Troyes (113-145) članak je Patricka del Ducea. Hartmann von Aue bio je njemački pjesnik s kraja 12. stoljeća koji je zasigurno potjecao iz područja Freibourga u Brisgau, a mecene su mu bili vojvode od Zähringena, za koje se smatra da su prenijeli arturijanske legende u Njemačku. Rad se bavi utjecajem Chretien de Troyesa na njegov opus te Hartmannovim stavom prema plemenitosti, za koju smatra da se odražava putem slijeđenja vrline. Smatra se isto tako da su njegove romanse vrlo religiozne i duboko aristokratske, čime se znatno razlikuje od onih Chretien de Troyesa, od kojih je dvije i preveo.

Jean-Louis Kupper autor je rada naslovljenog *Alexandre II de Walcourt, évêque de Liège, 1164-1167. Serviteur méconnu de Frédéric Barberousse* (147-159) u kojem daje doprinos istraživanju "imperijalne crkve" (*Reichskirche*). Uspio je identificirati Aleksandra u obitelji Walcourt, moćnoj lotarinškoj obitelji. Problem je nastao jer se on, kad se referira u izvorima, spominje terminom *nepos*, a zbog nekoliko značenja te riječi, teško je bilo točno odrediti stupanj srodstva. Članak se najviše bavi pitanjem opstanka i funkcioniranja modela njemačkih carskih crkava pod carom Fridrikom I. Barbarosom u drugoj polovici 12. stoljeća.

Nathalie Le Luel napisala je članak *Comment christianiser un ours? Le mois de février du calendrier du portail Saint-Ursin de Bourges (premier quart du XIIe siècle)* (161-171). U crkvi sv. Ursina u Bourgesu, romanički kalendar je izrezbaren u donji pano timpana i počinje mjesecom velja-

čom. Ova studija ikonografski traži objašnjenje za činjenicu da je na njemu kao kralj životinja prikazan medvjed, koji još nije u tom periodu transformiran u lava. Označava prijelaz iz zime u proljeće, a to povezuje s titularnim svecem crkve te smatra da su kanonici i kler dobro razumjeli simbolički jezik procesa prijelaza, koji je najbolje vidljiv u procesu krštenja.

Morphologie et terminologie castrales: qu'est-ce qu'un verteil? (225-243) članak je Christiana Remyja u kojem autor razmatra upotrebu termina *vertilium* na lokalitetima zapadne Francuske u razdoblju od 13. do 15. stoljeća. Nudi nekoliko mogućih rješenja, a uvijek je riječ o nekom dijelu utvrde. Moguće je da je to dio gdje je bila rezidencija ili vanjski zid. U svakom slučaju, bila je riječ o zaokruženom prostoru koji je imao svoje pravilnosti i u prostornom i u pravnom smislu. U ispravama se spominje u restriktivnoj klauzuli prilikom davanja utvrde, označavajući dio koji se može otkinuti od cjeline.

Članak *Le philosophe et le volcan. La mémoire des savants de l'Antiquité dans la Sicile musulmane* (245-261) potpisuje Alessandro Vanoli i govori o opisu Porfirijevog groba u vulkanu Etna. Rad je prilog istraživanju transmisije antičkih tekstova u arapsko-muslimanskom svijetu. Naime, arapski povjesničar al-Mas'udi spominje kao anegdotu smrt Porfirija, a još se neki arapski geografi referiraju na smrti antičkih filozofa i mislioca na Siciliji. Uspostavljen je tekstualni odnos koji povezuje recepciju ideje koja opise Sicilije povezuje sa smrću antičkih filozofa u arapskom svijetu. Isto tako smatra da bi se u tim pisanjima mogao naći tračak usmenosti i uspostavljanje jednostavnog toposa.

Cécile Voyer u članku *Une pensée visuelle originale: le décor du chevet de l'église de Saint-Macaire (fin du XIIIe siècle)* (263-278) bavi se ikonografskom analizom apside crkve sv. Spasa u samostanu sv. Macaire u Girondi. Smatra da se analiza mora uklopiti u objašnjenje vremena i povijesti te je povezuje s pojavom urbanih intelektualnih centara od kraja 12. stoljeća nadalje.

Martin Aurell i Blaise Royer napisali su kratak uvodnik u tematski blok koji je naslovljen *Les cinq sens au Moyen Âge* (337-338), a u kojem najavljuju njegovu problematiku. Prvi članak, *Les cinq sens au Moyen Âge: état de la question et perspectives de recherche* (339-366) potpisuje osoba koja je i priredila ovaj tematski blok, Éric Palazzo. Autor u radu daje presjek historiografije o temi pet osjetila u srednjem vijeku u odnosu na kršćansku liturgiju. Promatra aktivnu ulogu umjetnosti u izvođenju rituala, definirajući koncept *synaesthesia* čiji početak možemo vidjeti u pisanjima sv. Augustina, a riječ je o osjetilnom produktu interakcije različitih osjetila među sobom. Smatra da ovakvi noviji pristupi mogu pomoći u boljem razumijevanju pojmova harmonije i reda koji leže u središtu kršćanske teologije. Poseban je naglasak stavio na istraživanje ideje pet osjetila u povijesti liturgije, a onda na međuodnos umjetnosti i liturgije.

Mary Carruthers napisala je članak *Intention, sensation et mémoire dans l'esthétique médiévale* (367-378) u kojem govori o osjetilnim iskustvima kako su ih shvaćali srednjovjekovni mislioci. Fokusira se na sv. Augustina i njegovu jedanaestu knjigu djela *De trinitate*. Sve senzorne percepcije i iskustva uključuju direktne želje koje sv. Augustin naziva *intentiones* ili *voluntates*, energije usmjerene prema nekom cilju. Ljudi misle u kontekstu mentalnih slika, a nijedan osjećaj nije samostalan, pa tako niti estetsko iskustvo nije takvo. To pitanje povezuje i s psihologijom Avicene i sv. Tome te s idejom o pet osjetila.

Écrire les sons. Création des premières notations musicales (379-392) rad je Susan Rankin u kojem raspravlja o glazbenoj notaciji koja je nastala u karolinškoj Europi od 9. stoljeća nadalje. Na temelju fragmenata s juga Njemačke i zapada Francuske autorica postavlja pitanje što se pritom željelo reproducirati, a za što se percipiralo da se ne može. To nadalje povezuje s modelom sjećanja i čitanja u modernim istraživanjima.

Vincent Debiais napisao je članak *La vue des autres. L'ekphrasis au risque de la littérature médiolatine* (393-403). Ekfrazza se definira kao opis umjetnosti ili arhitektonskih objekata, a svoj razvoj duguje grčkoj poeziji. Pronalazi se i u latinskim tekstovima, no nešto rjeđe. Opis umjetnika bavi se sadržajem istih, a autor promatra osjetilnu dimenziju umjetnosti kroz pisanu riječ.

Izvori na kojima temelji svoje istraživanje odražavaju teološku i pismenu stvarnost srednjeg vijeka. Radi se zapravo o starom konceptu odnosa riječi i slike, ovaj puta u karolinškom razdoblju, na primjerima Hermolda Crnog, Alkuina, Rabana Maura i Walafrida Strabona.

Doron Bauer potpisuje članak *Dissimulation et sensualité sur une pyxide d'Al-Andalus* (405-415) u kojem analizira piksidu koja se čuva u New Yorku, a potječe iz Andaluzije 10.-11. stoljeća. Na njoj se nalazi arapski natpis kojeg autor analizira i stavlja u žanr kasida, formi iz klasične arapske poezije. U vezi sa studijom istraživanja osjetila u srednjem vijeku, autor pronalazi, osim vrlo jasnih metafora i slika na samoj piksidi, poruke o ženi koja je voljena. Smatra da se u njoj, povezano uz metodologiju, može evocirati ideja zemaljskih vrtova i raja.

Cécile Voyer potpisuje rad *Un livre d'Évangiles à l'épreuve des sens* (ms. Paris, Arsenal, 592) (417-431) u kojem analizira rukopis iz Pariza koji sadrži tekstove iz evanđelja, ali je po mnogočemu izniman rukopis. Autor smatra da se jedan dio razlikuje od ostatka rukopisa, odnosno, da četiri scene čine homogenu cjelinu. Riječ je o Kristovu pokopu, dolasku tri Marije na grob, Kristovom pojavljivanju pred apostolima i motivu nevjernog Tome koji imaju posebne natpise. Sve su to scene povezane uz Uskrs, a autor smatra da im je cilj bio potaknuti senzorni kontekst u kojem se čitatelja, odnosno, onog koji to vidi, dovodi u kontakt s božanskim i konceptom znanja.

Christian Trottmann autor je rada *Isaac de l'Étoile: les cinq sens et la conversion du sens* (433-445) u kojem analizira propovjed Izaka od Stelle, teologa i cistercitskog opata, koji se, slijedeći sv. Augustina, u svojim razmišljanjima dotaknuo ideje pet osjetila. Njih stavlja na donji nivo, a pretpostavlja im imaginaciju, razložnost, intelekt i inteligenciju. Uspio je to povezati uz koncept sluha u vjeri očevog glasa koji pristupa viziji slave sina u kontemplaciji trojstva.

Među prikazima objavljen je i prikaz knjige o povijest srednjovjekovne Ugarske na francuskom jeziku koju potpisuju, sada nažalost pokojni povjesničari Pál Engel, Gyula Kristó i András Kubinyi, a koju je objavilo sveučilište u Rennesu. Nažalost, autorica prikaza se nije dala u preveliko komentiranje sadržaja knjige niti samog izdavačkog pothvata, ali je vidljivo kako je riječ o djelu grupe znanstvenika, među kojima i Marie-Madeleine de Cevins, koja održava veze s mađarskim znanstvenicima i bavi se istraživanjima vezanim uz područje srednje Europe, te se sigurno radi o zanimljivom ostvarenju.

U ovom godištu Zbornika srednjovjekovne civilizacije nekoliko je stvari zanimljivo. Naime, počeli su se baviti istraživanjima koja kreću u smjeru previše modernističkih kretanja kombinirajući modele iz psihologije i sociologije u prevelikoj mjeri. Takva su istraživanjima već dominirala prilikom istraživanja bizantoloških tema, ali je očito kako su sad zahvatile i kulturnu povijest. Ipak, budući da je riječ o francuskoj historiografiji, nije niti čudno uvođenje avangardnih metodologija. U svakom slučaju, Zborniku i dalje valja čestitati na trudu u otvaranju novih putova i obogaćivanju našeg poznavanja srednjovjekovne civilizacije.

Suzana Miljan